

Barát Gábor: *Gyermekszámtól függő nyugdíjrendszer*

(Szakmai vélemény)

Aktualitás-előzmények:

Az utóbbi napokban élénk vita alakult ki a gyermekek számától, illetve a gyermek felnevelésétől függő nyugdíjrendszerről, amit Banyár József docens úr hozott be a köztudatba, és érvelt mellette. A témának van előzménye, mert különböző intenzitással, de időszakonként előjön.

Az érvelés ugyan egy picit változik, de a *lényege*, a nyugdíjrendszer "megmentése", egy sajátos szolidaritási "viszonyrendszerre" építve. Nevezetesen, a gyermekek, mint későbbi járulékot fizetők, vállalására, felnevelésére alapozva. Az indok, illetve cél, a demográfiai trend befolyásolása és a gyermeknevelés költségeinek nyugdíjrendszerben való elismertetése. Mindkét cél nemes, és több problémára hívja fel a figyelmet. Alapkérdés, hogy a demográfiai trendek megváltoztatására a gyermekvállalás ösztönzésére, mennyiben alkalmas "eszköz" a nyugdíjrendszer, vagyis célszerű-e, ha a nyugdíjrendszer érdekében, direkt beavatkozik a társadalmi reprodukciós folyamatokba?

Már most válaszolok: szerintem nem.

A gyermekek után járó nyugdíjról, annak a szerzők által vélt előnyeiről, mint a nyugdíjrendszert "meggyógyító" hatásáról, már 1998-ban olvashattunk írásokat a KDNP-s háttérrel rendelkező Barankovics Alapítvány képviselőitől, háttér-szakemberektől. A téma aztán kb. 3-4 évente előjött. A közgazdasági alaphivatkozásnál mindig a méltán világhírű és korszakalkotó közgazdasági megközelítéssel megáldott P.A. Samuelson professzornak egy 1958-as tanulmányára hivatkoznak. Kétségtelen, a tanulmány foglalkozott a tárgybanival is, de nem olyan direkt kapcsolatban, mint ahogy esetenként hivatkoznak rá. (Egyébként javaslom, Samuelson intelmére is figyelni, aminek a lényege: a felszínen jól hangzó, és hihető tételekről, alaposabb vizsgálat után kiderülhet, hogy valójában értelmetlenek.)

Az ismételten felszínre tört javaslat kapcsán megjegyzem: Augusztinovics Mária, aki a nyugdíjrendszerek kiváló ismerője, és a nyugdíjhoz értők által méltán tisztelt - sajnos csak volt – szakértője, már 1998-ban remek tanulmányt írt " Nyugdíjprobléma demográfiai és gazdasági alapjai" címmel. Ebben több fontos megállapítást tett, vitatva, sőt megkérdőjelezve a javaslat alapját. Nevezetesen, "hibás és téves az a megközelítés, amely *közvetlen és egyértelmű kapcsolatot* tételez fel egyfelől a demográfiai trendek, másfelől a nyugdíjrendszerek fenntarthatósága között". Szerintem is helyesen állapította meg, hogy a nyugdíjrendszerek helyzete, finanszírozása *sokkal inkább gazdasági tényezőktől függ*, mintsem demográfiai trendektől.

Az utóbbi időben, és most a tárgyalt javaslat "megalapozásában" is hallani, olvasni *riogatást a nyugdíjrendszer összeomlásáról, finanszírozhatatlanságáról*. Ezek egyoldalú közelítésekből fakadnak, és csak *arra jók*, hogy egy-egy átgondolatlan javaslat alá mankót tegyenek. A működő nyugdíjrendszert ismerni kell ahhoz, hogy megalapozott kritikát fogalmazzanak meg, és nem csak jól hangzó, de "féligazságokat" ráolvasni. (Egyébként az MNB tehetséges közgazdászai több alkalommal is modellezték

a nyugdíjrendszer finanszírozhatóságát, érdemes elolvasni, mert nem kell megijedni.)

Sokan elfelejtkeznek arról, hogy a nyugdíjrendszer finanszírozása *végső soron* a GDP-től függ, ami nagyobb mozgásteret ad, mint a tisztán járulékalapú finanszírozás, egyrészt azért, mert a GDP hányadban még vannak tartalékok, másrészt pedig azért, mert hosszabb távon a GDP gyorsabban nőhet, mint a bérek (munkajövedelmek), ha figyelembe vesszük például a robotizáció hatását. (Csak zárójelben, hol vagyunk már a tisztán járulékokból finanszírozott nyugdíjrendszertől? 2010 után, a korábbi foglalkoztatói társadalombiztosítási járulékot speciális adóvá változtatták. Kétségtelen, a nyugdíjjogosultságot mindig meghatározó nyugdíjjárulék intézménye lényegében nem változott.)

Szeretném még felhívni a figyelmet Simonovits András remek diagnózisára, amelyet 2012-ben írt, "Gyermekszám és nyugdíj: Kritika" címmel. Az abban bemutatott összefüggések, tényszerű értékelés ma is érvényesek.

Alapvetés:

1. A társadalom előregedése (ami másként kezelendő, mint 50-100 éve!), pontosabban a népességben az időskorúak arányának a növekedése *történelmi távlatú demográfiai folyamatok következménye*. Ezen csak úgy lehetne változtatni, ha megszüntetnék a tudomány, a technika, az egészségügy, valamint a civilizált életmód azon vívmányait (ezt ugye senki nem akarja), amelyek eredményeként a megszületettek közül egyre többen érnek el magas életkort.

Miután visszafelé vezető út nem képzelhető el, a társadalomnak tudomásul kell vennie a folyamatot, a helyzetet, és megoldást keresnie a megfelelő kezelésre. Ugyanakkor nincs még a világon olyan javaslat, amelyik egyértelmű megoldást kínálna. Ezért csak egyetlen út járható: a helyzet kezelésére kínálkozó lehetőségek közül kell választani, feltételezve, hogy van, és az nem csak ötlet. Ebben segítséget kínál a nyugdíjrendszer története, hagyománya, gazdasági, társadalompolitikai stb. beágyazottsága, nem utolsósorban, az egységes alapadatok használatával kidolgozott! modellváltozatok. Ennek híján vagyunk, és sajnos építkezés helyett, 2010 után csak ellentmondást, igazságtalanságot vitt a rendszerbe a szabályozás. Ráadásul nem reagált szakmailag elvárható módon a 2015 utáni a gazdasági, bérnövekedés "újszerű" hatására, a korábban nyugdíjba vonultak súlyos problémáira. (Ez azonban egy másik történet, de azért nem ártana utalni az adott javaslatban az égető, aktuális feladatokra, mert, bármilyen is legyen a távlati nyugdíjmodell, az még nagyon messze van.)

A jövőbeni nyugdíjrendszert érintő, befolyásoló modellszámítások, így a demográfiai is, a szakmai megalapozáson (itt még nem tartunk...) túl, *szenvedélyeket is keltenek* az emberben, hiszen feltárják az új *nyugdíjmodell-választás* óriási jelentőségét a most élő, tanuló, dolgozó fiatalabb generációk számára és óriási felelősséget jelentenek a modellt (ha lesz) kiválasztó idősebb generációk számára, akik elsősorban nem maguknak választanak.

2. A téma kapcsán *mindenekelőtt azt kell hangsúlyozni*, hogy a gyermekvállalás bonyolult társadalmi kérdés, aminek csak egyik vetülete az anyagi rész. Az anyagi ösztönzés axiómája, hogy az ösztönzendő (jaj!) cselekmény és annak elismerése a lehető legközelebb legyen. Emberöltőnyi eltérés ennek még

közelítőleg sem felel meg. A gyermekvállalást a gyermek születésekor és felnevelésekor kell anyagilag segíteni, *nem pedig utólag elismerni*. Más megközelítésben, a nyugdíjra szánt többletet családi pótlékra, vagy gyermeknevelési támogatásra kell fordítani. Ha nincs többlet, akkor pedig a szülő előlegezi meg a nyugdíjat. (Szeretnék beszélni olyan emberrel, aki azért vállal gyereket, hogy majd nyugdíjat kap "cserébe").

A szóban lévő javaslat "nagyságrendi" változtatást jelentene, tele buktatókkal, problémákkal, ráadásul a nyugdíj determinációk miatt, *csak igen hosszú távon valósítható meg, miközben* célszerűsége nagyon kétséges. Az *átállási idő* több évtizedes, és egy ilyen nyugdíjrendszer a konkrét javaslattól függően számos feszültséget gerjesztene, továbbá szembe állítaná a biztosítottakat egymással. Az átmenet, kiemelten a nyugdíj megszerzése utáni teljes aktív életszakaszra kiterjedő, több évtizedes, utólag értékelt megszerzési folyamat, annak bonyolult kérdéseiről nem is beszélve. A családi, házastársi jogállás változásokról, a felnevelt gyermekek külföldön szerzett nyugdíjjogáról, az objektív biológiai helyzetekről, a javasolt eltérő korhatárról és az újabb igazságtalanságokról az elmúlt napokban már szó volt, és általam is reálisnak tartott kritikák fogalmazódtak meg, ezért én ezekkel most nem foglalkozom.

3. A javaslat egyik *alaproblémája*, hogy az ismert történelmi, objektív okok miatt működő "kirovó-felosztó", vagy folyóköltésgvetés-finanszírozású társadalombiztosítási nyugdíjrendszer, ami nálunk, és jellemzően máshol is van, más *logika szerint működik*, mint amire a javaslat épít. Ennek keretében az *egyének*, a megszerző biztosítottak aktív korban teljesített nyugdíjjárulék befizetéseivel "veszik meg" nyugdíjukat. Ezt nevezik *vásárolt jognak*, mert, szemben a tőkefedezeti nyugdíjrendszerekkel, a biztosított egyén nyugdíj jogot vásárol. Ezt várhatják el a nyugdíjrendszert működtető államtól. (Ezt a kötelezettséget nevezik a közgazdászok rejtett államadósságnak, amit az arra jogosultnak nyugdíjba vonulása után kell "törleszteni". Ezt a rendszert *addig nem lehet lecserélni*, amíg a biztosítottak (nyugdíj várományt szerzők), e szerint szerzik a nyugdíj jogot. Ezért *az átmenet egy emberöltő is lehetne*. Azt pedig könnyű belátni, hogy *két rendszer egyszerre finanszírozhatatlan*. (Feltehetően ezen okok miatt javasolt az MNB is "csak" nyugdíj-kiegészítést, a 2019-es impozáns számú pontokból álló programjában, ami a lehetséges mozgásteret figyelembe véve inkább csak gesztusértékű lehet.)

Komoly anyagi kihatással járó intézkedés erőltetése *azért sem célszerű*, mert, mint utaltam rá, a gyereknevelés terhei aktív korban jelentkeznek és akkor kellene azokat hatásosan mérsékelni nemcsak anyagi, hanem erkölcsi szempontból is, gondolva azokra is, akik nem vagy nem nagyon tudják megélelni például a képzés költségeit.

Alapkérdések:

1. A *legfontosabb kérdés*: a járulékfizetés elvi meghatározottságát, tartalmát, mértékét, összegét tekintve, a biztosított személy munkájához (keresetéhez) kapcsolódjon-e, a biztosított megszerzését alapozza-e meg vagy pedig - minimum egy generációs késleltetéssel - a szülei megszerzését, nyugdíját határozza-e meg. (Ugyanúgy, gyermekei járuléka pedig az ő megszerzésüket, nyugdíjukat határozza meg.)

Szerintem a kérdést eldönti a következő, általánosan elfogadott állítás:

A nyugdíj az aktív kori munkajövedelem - egyéni szinten érvényesülő - szerves folytatása az inaktív korban: funkciójában is (megélhetés), összegében is (a munkajövedelem adott mértékű pótlása). Ez jelenik meg abban, hogy a munkajövedelem nagyságától függ a járulék is, a nyugdíj is. A nyugdíj tehát a járulékfizetőnek a járulékfizetéssel saját maga számára kiérdemelt ellátása. (Vásárolt nyugdíj joga.)

Ezt a tételt kell cáfolnia és egy jobb tétellel felváltania annak, aki a szóban levő javaslat híve.

2. Persze, lehet úgy is felfogni, hogy a járulékfizetésben nem a biztosított, hanem szüleinek teljesítménye jelenik meg. *De akkor* ezt a felfogást nem lehet a nyugdíjra korlátozni. E felfogásban az adófizetés, sőt a munkajövedelem léte is a szülők teljesítménye. Ez filozófiai kérdés. Az azonban már nem, hogy ilyen alapon a felnevelt gyermek teljes munkajövedelmét a szülőnek kellene megkapnia.

Természetesen igaz, ha nem lenne járulékfizető személy, ha meg nem született volna és fel nem nevelték volna. De ha nem lenne, nem csak járulékot nem fizetne, hanem adót sem, sőt keresete sem lenne és értéket sem állítana elő (ami nem a nevelés, illetve a gyermek "minőségének, társadalmi "hasznosságának" kérdése!), s természetesen utódokról sem tudna gondoskodni. Vagyis megszűnne a társadalom. A gyerekvállalás tehát *conditio sine qua non* minden társadalmi részrendszer számára, és *nem indokolt kizárólag* a nyugdíjbiztosítással, az ottani járulékfizetéssel *összefüggésbe hozni*.

3. Az értékalkotó munkát a mindenkori aktívak végzik (akik döntő részben egyben aktív korúak is), az inaktívak (sic!) részesülnek az általuk termelt javakból, ez biztosítja megélhetésüket. *Ilyen értelemben* az aktívak gondoskodnak az újabb korosztályok létéről és felneveléséről, részben nettó jövedelmükből saját gyermekeik tekintetében, részben a tőlük levont, illetve a fogyasztói árban megfizetett közterhekből fedezett állami családtámogatási célú kifizetések útján. Hasonló a helyzet az idősek megélhetésének megteremtése esetében is. Természetesen ezek társadalmi szintű összefüggések, *egyéni szinten "minden lehet"*. Akinek a felnevelésére sokat áldoztak szülei, lehet, hogy részt sem vesz a társadalmi értékalkotó munkában, akár önhibájából, akár azon kívül. Vagy akit szülei elhanyagoltak, lehet, hogy munkajövedelmével nagymértékben hozzájárul mind a gyermekneveléshez, mind a nyugdíjak finanszírozásához.

4. A gyermekvállalást és felnevelést, mint szülői teljesítményt kizárólag a gyermekek járulékfizetésére visszavezetni, azzal mérni és a nyugdíjban elismerni, *nem életszerű*, mert - számtalan esetben nincs közöttük kapcsolat vagy nagyon gyenge - a szülői erőfeszítések időszakához képest a nyugdíjban történő elismerés évtizedekkel későbbi.

Ilyen módon a gyermekvállalásnak a nyugdíjbiztosítással történő összekapcsolása sem, és a kapcsolat eszközeként a járulékfizetés kiválasztása sem adekvát kezelése a kérdésnek. *Vagyis más utat célszerű járni, más módszereket kidolgozni, modellezni*, mert az egyébként a népesség fogyása, korösszetétel változása a társadalom teljes működési spektrumát és a nyugdíjrendszert is érinti. A tisztánlátást azonban csak a kidolgozott koncepció és a nyilvánosság korrekt tájékoztatása segítheti. *Mindkettőben nagy a hiány*, de van még idő, csak bölcsesség kell, de mindenekelőtt *a működő rendszer ésszerű kiigazítása*, az ismert szabályozási hiányosságok felszámolása, az átgondolt módosítások kidolgozása. *A rendszer alapvető*

megváltoztatását csak az után, de szerintem nem a szóban lévő javaslat mentén célszerű kidolgozni. Ez nem zárja ki a célzott, különböző nyugdíj preferenciák, illetve meglévő biztosítási, illetve az igazolható, tényszerű nyugdíjjogi hátrányok át- és újragondolását.

2021. június 7